

## TEMA 9

### EL RÈGIM DE LA RESTAURACIÓ (1875-1898)

#### CONCEPTE:

- Entenem per restauració borbònica el període iniciat amb el restabliment de la monarquia borbònica en la persona d'Alfons XII després de l'etapa d'inestabilitat del sexenni democràtic. Va significar la implantació d'un nou sistema polític que va tornar a establir el liberalisme moderat i retornà al poder la burgesia conservadora i els grups econòmics que dominaven l'estat per tal d'aturar el perill que representaven les ideologies demòcrates, republicanes, marxistes i anarquistes.

- Podem dividir la restauració en dues grans etapes:

- **Des de 1874 fins a 1898:** etapa de **consolidació del sistema**, amb l'alternança de governs conservadors i liberals. Regnat d'Alfons XII i regència de Maria Cristina. (Tema 9).

- Des de 1898 fins a 1923: etapa de crisi del sistema. Regnat d'Alfons XIII. (Tema 12).

#### 1. ELS FONAMENTS DE LA RESTAURACIÓ.

El principal protagonista dels inicis del procés restaurador va ser **Antonio Cánovas del Castillo**, que ja durant el sexenni democràtic havia creat un partit "alfonsí", en favor del fill d'Isabel II. Així, el **desembre de 1874**, el príncep Alfons de Borbó, amb el suport de Cánovas, signà el **Manifest de Sandhurst**, on hi exposava el seu programa monàrquic:

- Caràcter conservador i catòlic.
- Monarquia constitucional.
- Superació de les dues constitucions precedents: 1845 i 1869.

Tot i que Cánovas era partidari d'una transició pacífica el general Martínez Campos es va alçar a Sagunt el 31 de desembre de 1874:

- Final del govern de Serrano.
- **Alfons retornà al país i va ser proclamat rei amb el nom d'Alfons XII.**
- Es va formar un govern provisional presidit per Cánovas del Castillo i es van convocar eleccions a corts constituents.

\***La Constitució de 1876:** Aprovada per les corts per 333 vots a favor i 63 vots en contra i inspirada en el pensament de Cánovas del Castillo, que pretenia crear un sistema estable vàlid per a qualsevol partit que arribés al poder. Característiques:

- Text obert, flexible i eclèctic, d'ideologia conservadora (entre la constitució moderada del 45 i la democràtica del 69).
- Sobirania compartida: rei i corts.
- Dues cambres: congrés (no es defineix el tipus de sufragi per a la seva elecció) i senat (càrrecs vitalicis elegits per la corona i pels principals contribuents).
- Important declaració de drets: impremta, reunió, associació...
- Confessionalitat catòlica de l'estat, però es contemplà la tolerància religiosa.
- Sistema centralista (batles triats per la corona, abolició dels furs del País Basc...).
- **La monarquia era l'estat**, no només la representació de l'estat. Era el principal pilar del sistema.

\* **El sistema Canovista:** Cánovas va configurar un sistema polític a semblança del parlamentarisme britànic amb dos partits polítics que s'alternen al poder, constituint el que es coneix com “**el torn pacífic**”, pràctica que va dominar la vida política dels governs de la restauració. Podem parlar, però, de dos sistemes polítics: l'oficial i el real.

- **El sistema polític oficial: bipartidisme i torns dels partits:** Van aparèixer dos grans partits polítics que seran els protagonistes durant aquest període (conservador i liberal), i que establiran una alternança en el govern. El sistema de torn seguia els següents passos:

1- El rei reclamava a governar un dels dos grans partits del sistema (sempre el que no governava en aquell moment). El primer pas era comptar amb el suport de la corona.

2- El nou govern també havia de tenir el suport de les corts. Per això, el rei les dissolia i convocava eleccions, que es manipulaven perquè tingués la majoria el partit que havia de formar govern.

Aquest sistema de bipartidisme deixava fora del govern les opcions polítiques oposades a la restauració i donava una imatge de democràcia que en el fons era poc realista.

| Partit Conservador - Partit Liberal                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Defensen la monarquia. Defensen la Constitució. Defensen la propietat privada. Defensen la consolidació d'un estat liberal i centralista. Eren partits de “notables”. Suport de les elits econòmiques i de la classe mitjana-alta.                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| PARTIT LIBERAL CONSERVADOR                                                                                                                                                                                                                                                           | PARTIT LIBERAL-FUSIONISTA                                                                                                                                                                                                                                               |
| <ul style="list-style-type: none"><li>- Líder: Antonio Cánovas del Castillo.</li><li>- Membres de la Unió Liberal i l'antic partit moderat i alguns progressistes.</li><li>- Sectors més tradicionals i conservadors.</li><li>- Defensa de l'església i de l'ordre social.</li></ul> | <ul style="list-style-type: none"><li>- Líder: Mateo Sagasta.</li><li>- Antics progressistes, unionistes i republicans moderats.</li><li>- Professionals liberals, banquers, comerciants i funcionaris.</li><li>- Reformisme de caràcter progressista i laic.</li></ul> |

- **El sistema polític real: caciquisme i frau electoral:** L'alternança entre els partits va suposar la sistemàtica manipulació electoral mitjançant diversos mecanismes. Periòdicament, i de forma pactada, el rei encarregava la formació d'un nou govern al partit al qual tocava governar. Aquest, des del **Ministeri de Governació**, confeccionava la llista (**encasellat**) de diputats que havien de sortir elegits a cada districte, reservant sempre alguns escons per a l'oposició. La llista es lliurava als **governadors civils** perquè l'imposessin a la província i als ajuntaments mitjançant el cacic local (**caciquisme**). Amb aquest objectiu es manipulava el cens d'electors, es coaccionava el vot i fins i tot es canviaven les actes de resultats (**tupinada**) o es contava el vot de persones inexistents en el cens. A més també es compraven vots i s'amenaçava l'electorat amb coaccions de tot tipus (impedir la propaganda de l'oposició, intimidar als seus simpatitzants, no deixar actuar als interventors...)

Dins tot aquest procés cal remarcar la figura del cacic, que eren persones que pel seu poder econòmic o per la seva influència política controlaven una determinada circumscripció electoral, sobretot de zones rurals, on solien proporcionar llocs de treball.

## **2. EVOLUCIÓ POLÍTICA DURANT EL REGNAT D'ALFONS XII (1874-1885)**

### **I LA REGÈNCIA DE MARIA CRISTINA (1885-1902)**

Durant la restauració podem assenyalar dos períodes: el regnat d'Alfons XII (1874-1885) i la regència de la seva esposa Maria Cristina (1885-1902), que va començar després de la mort d'Alfons XII i va acabar amb la majoria d'edat d'Alfons XIII.

#### **\*El regnat d'Alfons XII:**

Durant els primers anys del govern d'Alfons XII **el partit conservador va estar en el poder (1876-1881)**. Aquest partit, liderat per Cánovas del Castillo, va aprovar tota una sèrie de lleis de caràcter conservador:

- Llei d'impremta (1879), que centrà el control sobretot a les publicacions periòdiques.
- Llei electoral (1878), que va tornar a implantar el sufragi censatari. Només podien votar els espanyols homes majors de 25 anys i que paguessin 25 pessetes anuals a hisenda.
- Retallada de llibertats: d'expressió, de reunió....
- Control dels ajuntaments per part del govern central.

A més, durant l'etapa de govern de Cánovas es van tancar diversos conflictes pendents des de l'etapa del sexenni: la tercera guerra carlina i la revolta cubana.

**-La tercera guerra carlina:** la derrota de l'exèrcit carlí (Carles VII ) i el final de la guerra es van produir el 1876. Des d'aleshores el carlisme va quedar dividit en dues faccions: els partidaris de mantenir el vell programa (Cándido Nocedal), i aquells que es van integrar dins del partit conservador de Cánovas del Castillo. La principal conseqüència del final del conflicte va ser la reforma del règim foral al País Basc, on es varen abolir els seus furs. Però arran d'aquesta modificació foral es va adoptar una solució intermèdia: s'obligava a les províncies basques a contribuir amb soldats per al servei militar i a canvi s'establien els “concerts econòmics especials”, que encara ara avui perduren. Això significava que els bascos tenien una àmplia autonomia en matèria econòmica, és a dir, que els impostos no els cobrava l'estat central, sinó les diputacions basques, i després aquestes aportaven la quantitat acordada a l'estat.

**- La guerra de Cuba** o la guerra dels 10 anys. Iniciada el 1868, en aquest moment Espanya hi envia un contingent de 25.000 soldats comandats pel general Martínez Campos. La guerra va acabar amb la firma de la Pau de Zanjón el 1878. Es va reconèixer l'amnistia als presos, i llibertats als colons i als esclaus, però no es va concedir a Cuba l'estatus de província espanyola. Així, els problemes van tornar a esclatar de forma definitiva el 1895.

L'any 1881 Alfons XII optà per un canvi de govern, iniciant-se així una **etapa de govern del partit liberal de Sagasta** (1881- 1883), on es van tornar a implantar els drets i llibertats sortits durant el sexenni i que el partit conservador havia eliminat. Les característiques bàsiques d'aquest govern van ser:

- Modernització de l'exèrcit i la marina.
- Defensa del lliurecanvisme.
- Mitjançant la llei electoral de 1882 es va voler ampliar el sufragi, però no es va arribar a establir el sufragi universal.
- Llibertat d'impremta i d'expressió.
- Importància de la Institución Libre de Enseñanza, tot i que l'església encara tenia molt de paper en el sistema educatiu.

### \* La regència de Maria Cristina:

Alfons XII va morir el novembre de 1885, quan la seva esposa, Maria Cristina, estava embarassada del seu tercer fill, el futur Alfons XIII, que va néixer el més de maig de 1886. Quan va morir Alfons el govern del país estava en mans dels conservadors de Cánovas.

La mort d'Alfons havia posat en perill tot el sistema de la restauració, ja que no deixava cap fill hereu, i es temia que Isabel II tornés a reclamar el tron. Per aquest motiu Cánovas (conservador) i Sagasta (liberal), van signar el **Pacte d'El Pardo**, pel qual es comprometien a tornar-se de manera pacífica al govern i a respectar a la regent. Així, Cánovas, que era el cap de govern, va cedir el poder a Sagasta per tal de poder seguir amb el sistema.

El govern de Sagasta (1885-1890) es conegut com “el govern llarg”, ja que va ser el de més durada de tota la restauració. El nou govern va emprendre una sèrie de reformes de caràcter liberal:

- Llei d'associacions (1887). Permetia la legalització de les organitzacions obreres.
- Sufragi universal masculí (1890).
- Llei del jurat (1888), que va prohibir que els militars poguessin intervenir en certs delictes.
- Aprovació del codi de comerç i del codi civil.
- Intent de donar més presència a Espanya en les relacions internacionals, creant ambaixades a les principals ciutats europees.

Durant els darrers anys de la regència de Maria Cristina es va trencar l'estabilitat creada pels líders dels dos partits dinàstics:

- Cánovas mor el 1897, assassinat per un anarquista. El seu lloc serà ocupat per Silvela i més tard per Maura, que tenien la intenció de regenerar la vida política.
- Sagasta mor el 1903 i el seu partit es comença a dividir en diverses tendències que van donar lloc a una lluita pel poder a l'interior del partit.

### 3. EL DESASTRE DE 1898: LA PÈRDUA DE LES DARRERES COLÒNIES.

#### \*Antecedents:

A finals del segle XIX el gran imperi colonial espanyol s'havia anat desintegrant (durant el regnat de Ferran VII pràcticament la totalitat de les colònies havien aconseguit la independència) i Espanya només comptava amb Cuba, Puerto Rico, Filipines i alguns petits arxipèlags al Pacífic.

La primera guerra per l'autonomia a Cuba va començar l'any 1868 (durant el sexenni democràtic) amb la guerra dels 10 anys, que va acabar amb la Pau de Zanjón (1878). Amb la firma d'aquest tractat la metròpoli espanyola es comprometia a:

- Abolir l'esclavitud a l'illa.
- Proporcionar a Cuba un règim d'autonomia.
- Reforma administrativa.
- Ampliar el cens electoral.

Però tot i els esforços per part del govern espanyol, els acords del tractat no es van arribar a complir del tot, ja que l'oligarquia espanyola amb interessos a Cuba no acceptà ni el final de l'esclavisme ni l'autonomia. D'aquesta manera es van formar tres corrents:

- **Els espanyolistes**, partidaris de no cedir a cap pressió reformadora per tal de mantenir el seu estatus.
- **Els autonomistes**, que apostaven per una Cuba espanyola, però lliure, amb dret d'autodeterminació i regulada per lleis pròpies. Destaca el Partit Liberal Autonomista, amb Rafael Montoro i Rafael María de Labra.

- **Els independentistes**, que eren partidaris de la total desvinculació amb Espanya. Destaca el Partit Revolucionari Cubà, creat per **José Martí** el 1892.

Cal afegir també l'**important paper dels EUA**:

- Havien realitzat grans inversions a l'illa, sobretot en la indústria del sucre, i com a conseqüència havien incrementat la seva relació comercial amb Cuba.
- Van manifestar un interès creixent per annexionar-se l'illa i per expandir-se cap al Pacífic.
- Havien fet diversos intents de comprar l'illa a Espanya.

### **\*El conflicte cubà:**

El 1893 Antoni Maura, ministre d'ultramar, intentà atorgar autonomia a Cuba, però va fracassar pel fort rebuig dels sectors de l'oligarquia cubana. Finalment, el 1895, va començar la insurrecció ("grito de Baire"), dirigida sobretot per José Martí i Antonio Maceo (independentistes). La guerra es va produir en dos moments:

- **1895-1898**: conflicte entre l'exèrcit espanyol i els grups independentistes nadius.
- **1898**: es va produir la intervenció directa dels EUA en el conflicte. Conflicte entre l'exèrcit espanyol i l'exèrcit americà.

Així, podem dividir la guerra en 4 fases:

**1-** Inici de la revolta (febrer 1895). Els espanyols envien el general Martínez Campos per sufocar l'alçament. Aquesta primera fase acaba amb la mort del líder de la independència, José Martí (maig de 1895).

**2-** Octubre de 1895 - Gener de 1896. Va ser el moment de màxim avanç de les tropes revoltades, des de l'est cap a l'oest de l'illa, avanç que el general Martínez Campos va ser incapaç de frenar. S'ha de parlar de guerra de guerrilles.

**3-** Gener 1896 - Desembre 1897. El general Martínez Campos presenta la seva renúncia i és substituït pel general Valeriano Weyler, que aplicà mètodes brutals. Aquest, a diferència de Campos, estava disposat a dur la guerra "fins al final". En aquesta etapa es va produir la mort d'Antonio Maceo, i la guerra semblava que ja estava guanyada pels espanyols, però aleshores es va produir la intervenció americana.

**4-** Desembre 1897 - Abril 1898. El principal general d'aquesta etapa va ser Blanco, que es va haver d'enfrontar a un ambient hostil tant de la premsa com de l'opinió pública nord-americana. La pressió dels EUA per a la compra o l'annexió de l'illa era de cada vegada més gran. El més de febrer de 1898 va explotar al port de l'Havana el cuirassat nord-americà **Maine**, i els EUA van aprofitar l'oportunitat per declarar la guerra a Espanya el més d'abril del mateix any. L'exèrcit espanyol era més nombrós que el nord-americà, però mal armat i mal organitzat. Així doncs, els vaixells de guerra nord-americans van destruir les esquadres colonials espanyoles, comandades pel general Cervera, a Santiago de Cuba el mes de maig.

### **\* El conflicte a les Filipines:**

Igual que a Cuba, a Filipines també va esclatar un moviment independentista liderat per José Riazal, Andrés Bonifacio i Emilio Aguinaldo. La guerra va començar el 1895 amb avantatja espanyola (el general Polavieja executà a José Rival). La insurrecció dels independentistes filipins semblava controlada, però l'abril de 1898 es va produir la intervenció americana i el curs de la guerra va canviar. Els espanyols van sofrir una gran derrota a la batalla de Cavite.

### \* Final de la guerra i pèrdua de les colònies:

Espanya es va rendir i les negociacions de Pau es van plasmar al **Tractat de París**, signat el 10 de desembre de 1898:

- Puerto Rico, Filipines i l'illa de Guam esdevenien colònies nord-americanes.
- Cuba es constituïa com a República Independent, però sota protectorat dels EUA.
- Les Illes Carolines, les Mariannes i les Palau esdevenien colònies de l'imperi alemany.

Quedava així liquidat l'imperi espanyol, les restes del qual van passar en mans de les grans potències imperialistes del moment.

### \*Conseqüències del desastre del 98:

La derrota del 98 va sumir la societat i la classe política espanyola en un estat de desencant i frustració. Va significar la destrucció del mite de l'imperi espanyol, en un moment que les potències europees estaven construint grans imperis colonials a Àsia i Àfrica i va deixar Espanya en un lloc secundari en el context internacional. A més, la premsa estrangera va presentar Espanya com una nació acabada, amb un exèrcit ineficaç i una política corrupta.

Al contrari del que s'esperava, no va haver-hi ni crisi política ni crisi econòmica, i el sistema de la restauració va sobreviure al desastre. La crisi, però, va ser **moral i ideològica**, i va causar un important impacte psicològic entre la població.

Així, després de la derrota del 98 va sorgir el moviment del **regeneracionisme**, un corrent de pensament caracteritzat per la voluntat de renovar el país, no només en el terreny econòmic, sinó també en el cultural, el social i el polític. Els eixos bàsics del regeneracionisme eren:

- Dignificar la política del país.
- La modernització social.
- La superació de l'endarreriment cultural.
- Alfabetitzar la població.
- Transparència electoral i eliminació del sistema de caciquisme.
- El seu lema era "Rebost, escola i set claus al sepulcre del Cid".

En política els defensors del moviment van ser Francisco Silvela i Antoni Maura. A més, però, va sorgir un moviment regeneracionista al marge del sistema, el dels intel·lectuals, protagonitzat per Macías Picavea, Lucas Mallada o Joaquim Costa. I paral·lelament va sorgir un grup d'escriptors, la "Generació del 98" (Unamuno, Valle Inclán, Machado, Ramiro de Maeztu, Azorín, Baroja...). Tots ells es van caracteritzar pel profund pessimisme, la crítica a l'endarreriment peninsular i la reflexió sobre el sentit d'Espanya i el seu paper en la història.

Finalment, la derrota militar va suposar un important canvi en la mentalitat dels militars, que es van inclinar cap a postures més autoritàries i intransigents. Això va comportar el retorn de la implicació de l'exèrcit en la vida política, ja que estava convençut que la derrota havia estat culpa de la ineficàcia i la corrupció dels polítics i del parlamentarisme.

#### 4- L'OPOSICIÓ AL SISTEMA DE LA RESTAURACIÓ.

Degut que el sistema Canovista només reconeixia dos partits polítics (Conservador i Liberal), l'oposició al sistema de la restauració va ser important. Ara bé, hem de diferenciar dos tipus d'oposició:

- Aquella que s'integra dins el sistema, acceptant-ne les bases (part dels republicans i catòlics integristes).
- Aquella que no s'integra dins el sistema, i que serà marginada i perseguida (part dels republicans, alguns carlins i el moviment obrer).

**\* El Carlisme:** Després de la seva derrota militar el 1876 (final de la tercera guerra carlina) i del suport de la jerarquia catòlica i del Vaticà a la dinastia alfonsina el carlisme va entrar en decadència i va patir una profunda escissió. Van abandonar la via armada i van inclinar-se per la via política. Podem parlar de tres tendències:

- Partit Tradicionalista (integrista), fundat el 1888 per Cándido Nocedal. Pròxims al catolicisme intransigent.
- Alguns carlins es van integrar en altres opcions polítiques, sobretot en els nacionalismes basc i català, defensant posicions foralistes i regionalistes molt conservadores.
- Un sector del carlisme no es va integrar i va optar per la conspiració des de l'exili.

**\*El Republicanisme:** Després del fracàs de la Primera República, el republicanisme espanyol va deixar de ser un projecte únic i es va dividir en una gran varietat d'opcions d'orientació republicana.

Els enfrontaments entre **unitaris (Salmerón)** i **federalistes (Pi i Margall)** continuen, però sorgeixen nous corrents:

- **Partit Possibilista** (o republicà històric), dirigit per **Emilio Castelar**. Fou un partit moderat que va entrar en el joc polític i va renunciar als plantejaments radicals. Va tenir importància a Andalusia, Aragó, Catalunya, València i Astúries.
- **Partit Republicà Progressista**, dirigit per **Ruiz Zorrilla**. Va ser el sector més radical i fins i tot va intentar arribar a un sistema republicà per mitjà del motí popular o l'alçament militar.
- **Partit Centralista** (abans institucionista), dirigit per **Salmerón**. Estava inspirat en la *Institución Libre de Enseñanza* i amb els anys es va tornar moderat i optà per la lluita electoral i parlamentària.
- **Partit Federal**, liderat per **Pi i Margall**. Partit laic i anticlerical, partidari de la descentralització. Importància al món rural català i andalús.
- **Unió Republicana** (1903). Partit polític creat a Madrid per tal d'aconseguir unificar les disperses forces republicanes. Els creadors del nou partit van ser **Nicolás Salmerón i Alejandro Lerroux**. Reclamaven la restauració de la constitució de 1869, la proclamació de la República i la convocatòria de Corts Constituents.

El corrent del republicanisme va tenir una important presència als nuclis urbans, entre la petita burgesia, però la seva representació parlamentària va ser mínima. Importància a casinos, clubs, premsa, escoles laiques... arribant a convertir-se en el senyal d'identitat d'àmplies capes populars.

**\*El moviment obrer:** Activitat política i social dels obrers i camperols per intentar millorar la seva situació i defensar els seus drets. A Espanya va sorgir a finals del segle XIX (sobretot durant l'etapa del Sexenni Democràtic) degut a les males condicions de vida i laborals que patien les classes treballadores.

Pocs dies després del cop d'estat del general Pavía (gener 1874), un decret dissolia l'Associació Internacional del Treball (AIT). Va començar una fase de forta repressió contra el moviment obrer, sobretot durant els primers anys de la Restauració, que el va obligar a organitzar-se en la clandestinitat.

### **Hem de destacar dues tendències:**

- **ANARQUISTA:** La paraula anarquia significa “sense comandament”. El principal ideòleg de l'anarquisme va ser Bakunin. Característiques destacades:

- Llibertat de l'individu.
- Ateisme (rebuig de l'Església)
- Educació popular.
- Eliminació de l'Estat i de l'exèrcit.
- Revolució espontània per destruir la societat capitalista.
- La propietat és sempre col·lectiva i es suprimeix el dret a l'herència.

L'anarquisme va ser la ideologia obrera més influent durant la Restauració. Es va introduir durant el Sexenni gràcies a la visita de l'italià Giuseppe Fanelli, deixeble de Bakunin. Va destacar sobretot entre els **camperols andalusos i els obrers de la indústria catalana**. Els polítics espanyols no havien complert amb les promeses de millora social fetes durant el Sexenni (sobretot l'abolició de les quintes), i aquest fet va empènyer l'obrerisme a un fort odi contra l'estat. Així, el món obrer se separava de la política oficial i començava la seva vida en la **clandestinitat** amb l'objectiu d'organitzar una acció revolucionària per tal de liquidar l'estat.

El 1881, però, Sagasta va permetre que l'anarquisme tornàs a la legalitat i es va formar la **Federación de Trabajadores de la Región Española**. Es va produir una massiva afiliació, ja que ara l'anarquisme ja era una organització legal.

A partir d'aquest moment podem parlar de **dues tendències** dins del moviment anarquista:

1 - Els que van optar per abandonar la idea de la destrucció de l'estat i organitzar una resistència solidària i pacífica. Defensaven que s'havia d'organitzar una vaga general. Dins d'aquest grup hi destacaven els industrials catalans i de Madrid.

2 - Els que van optar per continuar amb la violència com a única via eficaç per al canvi, que van ser sobretot el sector del camperols andalusos. Els anarquistes andalusos es van començar a agrupar en societats secretes i van decidir actuar com a grups subversius. Així va sorgir **La Mano Negra**, una espècie d'organització secreta a la qual es van atribuir assassinats i incendis de collites i d'edificis. Tot i que els grups anarquistes locals afirmaven no tenir cap vincle amb l'organització es va dur a terme una dura repressió. El resultat va ser de 15 camperols detinguts i executats.

- **SOCIALISTA O MARXISTA:** La doctrina socialista té el seu origen en l'alemany Karl Marx.

Al principi del regnat d'Alfons XII la doctrina marxista a Espanya es limitava a petits nuclis de seguidors de les idees de Marx. Un d'aquests seguidors, el tipògraf **Pablo Iglesias**, va decidir, el 2 de maig de **1879**, formar el Partit Socialista Obrer Espanyol (**PSOE**). La ideologia del partit era totalment marxista i defensava la necessitat de la participació política de la classe treballadora (proletariat). La intenció era formar un partit obrer capaç d'enfrontar-se amb el règim polític i amb el sistema econòmic vigent. Va destacar sobretot a Madrid, Astúries, Bilbao Extremadura i la zona

de Castella la Manxa. El partit va ser legalitzat el 1881 pel govern liberal de Sagasta.

El PSOE proposava tres bases per aconseguir el triomf del proletariat:

1- Possessió del poder polític per part de la classe treballadora i transformació dels mitjans de producció en propietat col·lectiva.

2- Abolició de totes les classes socials. Només ha d'existir una classe treballadora, propietària del fruit del seu treball.

3- Lluita pels drets d'associació, reunió, llibertat de premsa, sufragi universal, jornada laboral de 8 hores, mateix salari per als treballadors del dos sexes...

El 1888 es va fundar a Barcelona la central sindical del partit, la Unió General de Treballadors (**UGT**) amb la finalitat de millorar les condicions de vida i de treball del proletariat. El 1890 es va celebrar per primera vegada la festa de l'1 de maig, amb petites manifestacions al carrer.

**\*Els nacionalismes:** Un dels fets polítics més rellevants de l'època de la Restauració va ser l'aparició d'importants moviments de caràcter regionalista a Catalunya i al País Basc. Aquests moviments van sorgir com a reacció contra les polítiques uniformistes i centralitzadores del govern i reivindicaven el seu particularisme dins l'estat. A final de segle, i sobretot a partir de la crisi del 98, les manifestacions regionalistes ven esdevenir reivindicacions polítiques estrictament nacionalistes que anaven des de la descentralització fins a la independència.

#### – Nacionalisme català:

**Renaixença:** Amb el nom de Renaixença es designa un moviment d'ample abast, essencialment cultural i literari, però també de conscienciació política, que sorgeix cap al 1830 i que té com a component bàsic el redescobriment de la cultura i la societat catalana com un fet diferencial important que cal potenciar de diverses maneres. Aquest moviment es va produir i va evolucionar a Catalunya al mateix temps que el Romanticisme. “La Pàtria” (1833) de B.C. Aribau es considera el punt de partida del moviment. A la dècada dels 70 comencen la seva producció literària els escriptors més importants del moviment: Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà i Narcís Oller.

**Regionalisme:** Doctrina política i social consistent a afavorir, dins un mateix estat, el paper dels agrupaments regionals delimitats per la geografia i la història. Partint del concepte de regió com a entitat intermèdia entre la comunitat i la nació, però dotada de prou unitat per a tenir una identitat pròpia que la diferencia de la resta del país, el regionalisme representa la consciència regional com a ideologia, com a moviment social o com a programa reivindicador d'alguna forma de reconeixement d'aquella personalitat regional.

**Nacionalisme:** Actitud política derivada directament del fet d'atribuir un valor altíssim al fet nacional o a la nació. Quan el regionalisme accentua la seva dimensió política i reivindica fites elevades d'autogovern, basant-se en el principi de les nacionalitats (a cada nació, un estat), parlem de nacionalisme. El terme nacionalisme es va estendre a finals del segle XIX, quan els nacionalistes van incidir en el sistema polític per mitjà de partits ben estructurats.

Originàriament el nacionalisme català va sorgir a causa de diversos factors:

- El record dels furs i de les institucions tradicionals perdudes (Decret de Nova Planta). Hi van tenir importància els carlins, els republicans federals (Pi i Margall) i els liberals i progressistes (volien descentralització de l'estat).

- Una llengua, una història i una cultura pròpies ben arrelades.
- El sorgiment d'uns moviments culturals i literaris (romanticisme i renaixença) a partir dels anys 30 del segle XIX. El romanticisme reivindica i exalta la història, el dret i l'organització política medieval, de manera que contribueix a mantenir el sentiment de diferenciació. La Renaixença va implicar un ressorgiment de la literatura i de l'idioma propis, que s'havien mantingut vius al llarg dels anys.
- Particularitats econòmiques. La Catalunya industrial va topar amb l'Espanya agrària. A més, la burgesia industrial catalana té interessos econòmics diferenciats de les oligarquies castellanques: els catalans defensen el **proteccionisme** i la resta del país defensa una política econòmica **lliurecanvista**.

Als anys 80 tots aquests corrents van derivar en nacionalisme:

- El 1879 el federalista Valentí Almirall va fundar el primer diari en català “Diari Català”, al servei del catalanisme.
- El 1880 es va celebrar el Primer Congrés Catalanista.
- El 1882 Valentí Almirall va crear el **Centre Català**, que va decidir intervenir en la vida política, tot i que sense formar un partit.
- El 1885 es va presentar al monarca Alfons XII el “**Memorial de Greuges**”, document on s'hi exposaven una sèrie d'arguments per defensar els interessos de Catalunya. Va ser redactat per Valentí Almirall però hi van col·laborar polítics i intel·lectuals catalanistes i elements directius de l'economia catalana.
- El 1887 un grup d'ideologia conservadora va fundar la **Lliga de Catalunya**. Van fer arribar un missatge en català a la regent Maria Cristina on demanaven la instauració d'un règim autònom al Principat.
- El 1891 es va unir el Centre Català i la Lliga de Catalunya i es va crear la **Unió Catalanista** (nacionalisme conservador). L'assemblea de constitució del nou partit es va celebrar a Manresa, i en aquesta ciutat s'hi van aprovar les Bases per a la Constitució Regional Catalana (**Bases de Manresa**). Demanaven una organització confederal d'Espanya i la sobirania de Catalunya en política interior.
- El 1901 l'alta burgesia de la societat catalana va crear la **Lliga Regionalista**. Els dos principals líders d'aquest partit van ser **Enric Prat de la Riba i Francesc Cambó**. Va ser el primer gran partit del nacionalisme català. Presentava un programa polític conservador, centrat en la lluita contra el corrupte i ineficaç sistema de la Restauració i en aconseguir l'autonomia de Catalunya. Els seus èxits electorals a Barcelona a partir de 1901 la van convertir en la força hegemònica de Catalunya fins l'any 1923.

- **Nacionalisme Basc:** Com a factors originaris del nacionalisme basc podem citar una sèrie d'aspectes:

- La defensa dels furs bascs (moviment foralista) , abolits el 1876 a causa de la derrota de la tercera guerra carlina.
- Component ultraconservador, agrari i de forta religiositat de la societat basca.
- Les transformacions socials (sobretot la industrialització) es van percebre com un perill per a la identitat basca.
- Existència d'una llengua i una cultura diferents. Es va començar a rebutjar el procés d'espanyolització i a defensar una “identitat racial”.

**Sabino Arana** va elaborar el primer programa nacionalista i el 1894 van ser establertes les bases del Partit Nacionalista Basc (**PNB**). Els trets principals del moviment nacionalista inspirat per Sabino Arana consistiren en un marcat tradicionalisme (“Déu i llei vella”, és a dir, furs i tradicions),

antiliberalisme, antisocialisme i un fort integrisme catòlic. Defensava el sistema foral, la llengua èuscara com a eix de l'activitat cultural dels bascs i el catolicisme com un tret connatural del País Basc. A més també s'hi van afegir altres elements de tipus racial, com el rebuig als immigrants que arribaven al País Basc per treballar a la indústria.

- **Altres nacionalismes:** Cal tenir en compte que a Galícia, València i Mallorca van sorgir uns corrents nacionalistes menys polítics i més pròxims al regionalisme.